

บทที่ 4

สภาพทั่วไปของชุมชน

ในการศึกษาหน้าที่ของวัฒนธรรมการบริโภคอาหารที่มีต่อวิถีชีวิตของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง นั้น นอกจากจะต้องทำความเข้าใจในหลักการต่างของศาสนาอิสลามแล้ว ยังจำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของสังคมที่ศึกษาในด้านต่างๆ อย่างใกล้ชิด เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงสภาพทางสังคม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อของชาวไทยมุสลิม มิฉะนั้นแล้วอาจทำให้เกิดการแปลความหมายหรือเข้าใจเรื่องราวบางอย่างผิดพลาดไป

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชน “มัสยิดฮารูม” เป็นชุมชนมุสลิมเก่าแก่ที่ถือกำเนิดขึ้นจากหมู่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งริมแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งพระนคร ในท้องที่อำเภอบางรัก หมู่บ้านดังกล่าวมีชื่อว่า “หมู่บ้านคันสำโรง” การก่อตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้านแห่งนี้เริ่มต้นขึ้นในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยพ่อค้ามุสลิมเชื้อสายอาหรับ-เปอร์เซีย และพ่อค้าจากส่วนต่างๆ ของประเทศอินเดีย ปากีสถาน บังคลาเทศ ฯลฯ ที่นับถืออิสลามเดินทางล่องเรือมาตามแม่น้ำเจ้าพระยาเพื่อทำการค้าขายและเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ครั้นพอถึงเวลาที่พ่อค้ามุสลิมจะต้องละหมาดและปฏิบัติศาสนกิจอื่นๆ จึงจำเป็นต้องอพยพขึ้นฝั่งมาพักอาศัยอยู่ร่วมกันและช่วยกันก่อสร้างศาสนสถานเล็กๆ เรียกว่า “บาแล” เพื่อใช้เป็นที่รวมกลุ่มปฏิบัติศาสนกิจและสอนศาสนาให้แก่เด็กและเยาวชนในหมู่บ้าน เมื่อเวลาผ่านไปมุสลิมดังกล่าวจึงพากันจับจองที่ดินในบริเวณดังกล่าว เพื่อปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและจัดตั้งเป็นชุมชน “หมู่บ้านคันสำโรง” นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ซึ่งหมู่บ้านคันสำโรงแห่งนี้เดิมในอดีตรมีอาณาเขตทางด้านตะวันตกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ทางทิศตะวันออกติดกับกรมศุลกากรแห่งเก่า ส่วนทางทิศเหนือเป็นสะพานและท่าม้าของชุมชน และทางทิศใต้ติดกับสถานกงสุลฝรั่งเศส

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) พระองค์ทรงมีพระประสงค์ให้จัดตั้งโรงพยาบาลขึ้นบริเวณพื้นที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นที่ของชุมชนดังกล่าว เพื่อให้เป็นการความสะดวกต่อการจัดเก็บภาษีศุลกากรทางน้ำและยังเป็นการขยายอาณาเขตท่าม้าของกรมศุลกากรให้เชื่อมต่อเป็นท่าม้าเดียวกันกับท่าม้าของสถานกงสุลฝรั่งเศสที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ เพราะท่าม้าและบ้านเรือนของชาวชุมชนบางส่วนปลูกสร้างขวางกลางอยู่ ด้วยเหตุนี้ ทางราชการ

จึงเข้ามาเจรจาขอแลกเปลี่ยนที่ดินส่วนของผู้ที่อาศัยอยู่ริมน้ำกับที่ดินของกรมศุลกากรที่อยู่ด้านใน โดยกรมศุลกากรจะยอมยกที่ดินและเรือนแถวชั้นเดียวที่อยู่คนละฟากถนนกับสถานกงสุลฝรั่งเศส รวมทั้งห้องแถวเรือนไม้สองชั้น (ในปัจจุบันรื้อถอนไปแล้ว) และที่ดินว่างเปล่าที่อยู่ติดกับทางเดินริมสุสาน (กุโบร์) ให้เป็นของมัสยิด เมื่อผู้นำชุมชนได้ทำการปรึกษาหารือกับบรรดาชาวชุมชนแล้ว เห็นด้วยกับการแลกเปลี่ยนที่ดินเพื่อประโยชน์ของทางราชการ จึงทำสัญญาแลกเปลี่ยนที่ดินกัน ดังนั้น ชาวชุมชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำจึงย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานปลูกสร้างบ้านเรือนในบริเวณที่ดิน ซึ่งอยู่ถัดเข้ามาด้านใน ต่อมาได้มีการก่อสร้างมัสยิดขึ้น โดยมีผู้ดำเนินการสำคัญคือ “ท่านโตะฮารูณ บาลฟาดีน” ตามชีวประวัติของท่านแล้วว่า ท่านเป็นชาวเมืองปนเจอะนะ ซึ่งเป็นเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่ง อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะบอร์เนียว ได้เดินทางเข้ามาในประเทศสยามในช่วงประมาณ ปลายรัชกาลที่ 3 พร้อมสหายผู้หนึ่งชื่อ “ฮัจญีสะอิด” ในฐานะธรรมจาริกเพื่อเผยแพร่ศาสนาอิสลาม ทั้งในส่วนของศาสนบัญญัติ และหลักธรรมคำสอนของท่านศาสดา ตลอดจนการสอนอัล-กุรอาน เมื่อแรกเข้ามาอยู่ในสยาม ท่านและสหายของท่านได้ตั้งรกรากและนิเวศสถานอยู่ ณ ซอยประชุม (ซึ่งอยู่ระหว่างถนนสี่มุกกับถนนสุรวงศ์ในปัจจุบัน) เมื่อตั้งรกรากได้สักกระยะหนึ่งท่านก็ได้สมรสกับ สตรีมุสลิมชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งมีนามว่า “อ้าแดงทุม” และต่อมาท่านมีบุตรชายคนหนึ่ง ซึ่งเกิดในปี พ.ศ.2387 มีนามว่า “มุฮัมหมัดชูฟ” ซึ่งต่อมาภายหลังเรียกกันว่า “ฮัจญีมุฮัมหมัดชูฟ” หรือมีชื่อเป็นภาษาไทยว่า “ควนโส” นั่นเอง และในขณะที่ท่านโตะฮารูณพักอาศัยอยู่ที่ซอยประชุม ท่านได้สร้างมัสยิดเพื่อให้มุสลิมในละแวกนั้น ได้มีสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจและเรียนรู้ทางศาสนา โดยตั้งชื่อมัสยิดแห่งนี้ว่า “มัสยิดควนโส” ตามชื่อบุตรชายของท่าน

แต่ต่อมาท่านได้ทราบข่าวว่า มีหมู่บ้านมุสลิมแห่งหนึ่งตั้งอยู่ ณ สถานที่ตั้งของโรงพยาบาล ซึ่งมีกรรวมตัวกันเป็นชุมชนอย่างเป็นปึกแผ่น ท่านโตะฮารูณและครอบครัวจึงย้ายนิเวศสถานมาอยู่ ณ หมู่บ้านต้นสำโรงแห่งนี้ และเมื่อมาพักอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านแห่งนี้ได้สักกระยะ ท่านก็ได้ดำเนินการสร้างมัสยิดหลังหนึ่งเป็นเรือนไม้สักยกพื้นชั้นเดียว เพื่อใช้แทนบาแลหลังเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมลง เมื่อมัสยิดดังกล่าวสร้างเสร็จสมบูรณ์ ท่านโตะฮารูณก็ได้ทำหน้าที่อิหม่ามและเป็นผู้ปกครองดูแลทรัพย์สินของมัสยิด ท่านปฏิบัติภารกิจต่างๆ มากมาย ทั้งเผยแพร่ศาสนาอิสลาม อบรมศาสนธรรม และสอนอัล-กุรอานให้แก่มุสลิมที่สนใจจนอย่างเข้าสู่วัยชรา เมื่อท่านเห็นว่าร่างกายสังขารของท่าน ไม่สามารถที่จะปฏิบัติภารกิจต่างๆ ดังที่เคยปฏิบัติมาได้ ท่านจึงได้มอบหมายให้บุตรชายของท่าน คือ ท่านฮัจญีมุฮัมหมัดชูฟ (ควนโส) ทำหน้าที่อิหม่ามปกครองดูแลทรัพย์สินต่างๆ ของมัสยิดแทน ก่อนที่ท่านโตะฮารูณจะถึงแก่กรรมได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินของท่านให้เป็นสมบัติของมัสยิด ท่านโตะฮารูณถึงแก่กรรมเมื่อใด ไม่มีบันทึกไว้ ศพของท่านถูกนำไปฝังไว้ ณ สุสานประจำมัสยิด

เมื่อท่านอัญญาหม่อมคชูชุฟทำหน้าที่อิหม่ามดูแลทรัพย์สินของมัสยิดเป็นเวลาหลายปี มัสยิดเรือนไม้สักยกพื้นชั้นเดียวที่ท่านโต๊ะฮารูณสร้างขึ้นเป็นหลังแรกนั้นก็เริ่มชำรุดทรุดโทรมลง ท่านอัญญาหม่อมคชูชุฟจึงคิดจะสร้างมัสยิดหลังใหม่ โดยต้องการให้เป็นมัสยิดในแบบก่ออิฐถือปูน แต่ในการดำเนินการก่อสร้างมัสยิดที่ใช้วัสดุประเภทอิฐและปูนต้องใช้งบทรัพย์เป็นจำนวนมาก ท่านจึงได้ปรึกษานายห้างผู้มีทุนทรัพย์ ซึ่งตามบันทึกได้กล่าวไว้ 3 ท่าน ดังนี้ คือ

1. ท่านนายห้าง ราวตะนิชนา เปียเถ ละแบ มุฮำหมัด คำปี มาริกัน ซึ่งเป็นพ่อค้ามุสลิมเชื้อสายอาหรับ-อินเดีย ที่เข้ามาค้าขายเพชรพลอยในกรุงสยามประมาณปลายรัชกาลที่ 5
2. ท่านนายห้าง คำปีชา มาริกัน ซึ่งเป็นพ่อค้าที่มีห้างร้านตั้งอยู่ที่ท่าน้ำราชวงศ์
3. ท่านนายห้าง เอ.อี. นานา ซึ่งเป็นพ่อค้าสำคัญที่เชี่ยวชาญและเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางในวงการธุรกิจการค้าสมัยนั้น

ท่านทั้งสี่ได้ทำการรวบรวมทุนทรัพย์ส่วนตัว และขอรับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาในการสร้างมัสยิดหลังขึ้นใหม่ แต่การสร้างมัสยิดหลังใหม่แบบก่ออิฐถือปูนต้องใช้งบทรัพย์จำนวนมาก แม้จะรวบรวมทุนทรัพย์ส่วนตัวและเงินที่ได้รับบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาแล้วก็ยังไม่เพียงพออีก ดังนั้น ท่านอัญญาหม่อมคชูชุฟจึงตัดสินใจขายที่ดินส่วนตัวของท่าน ซึ่งเป็นสวนผลไม้บริเวณใกล้ๆ สุสานฝรั่งแถวย่านถนนสีลมให้แก่ท่านเจ้านายเชื้อพระวงศ์องค์หนึ่งในราคาหนึ่งร้อยแปดสิบชั่ง และนำเงินจำนวนนี้มาเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ในการก่อสร้างมัสยิดจนหมดสิ้น ส่วนการตกแต่งภายในมัสยิดด้วยอักษรภาษาอาหรับ (อัลฟาติฮะห์) ท่านได้เชิญท่านอัญญาสะอิดซึ่งเป็นสหายของบิดาท่าน ให้เป็นผู้ทำการเขียนและแกะสลักตัวอักษรภาษาอาหรับ

เมื่อเวลาผ่านไป ฐานเสาในมัสยิดซึ่งเป็นเสาเดิมของมัสยิดเรือนไม้สักหลังเก่าเดิมเริ่มผุพัง ท่านนายห้างมุฮำหมัด คำปี มาริกัน ได้เรียกให้ช่างมาซ่อมแซมโดยใช้ทุนทรัพย์ของท่านเองทั้งหมด โดยคิดเสาขึ้นมาตัดส่วนที่ผุพังทิ้ง แล้วทำการเสริมฐานใหม่ให้แข็งแรง และทำรางน้ำรอบหลังคา รวมทั้งให้เปลี่ยนเสื่อปูพื้นภายในมัสยิดเป็นพรมน้ำมันทั้งหมด ดังที่ได้เห็นจนถึงปัจจุบัน

หลังจากที่ท่านอิหม่ามอัญญาหม่อมคชูชุฟได้ดูแลและปกครองภายในหมู่บ้าน “คันสำโรง” จนอย่างเข้าสู่วัยชราจึงได้มอบหมายให้ “อัญญาหม่อมคชูชุฟ อัลอุมาริ” เป็นอิหม่ามและทำหน้าที่ต่างๆ แทนท่าน ท่านอัญญาหม่อมคชูชุฟถึงแก่กรรมเมื่อท่านอายุได้ 73 ปี ในเดือนรอฮับ พ.ศ.2460

และเหตุการณ์ภายหลังจากที่ท่านฮัจญีมัสอู๊ด อัลอุมาริ ดำรงตำแหน่งอิหม่ามดูแลปกครอง ทรัพย์สินต่างๆ ของมัสยิด ช่วงราวประมาณปี พ.ศ. 2465-2466 ได้มีมุสลิมกลุ่มหนึ่งซึ่งรวมตัวกัน และอ้างสิทธิโดยการตั้งคนเป็นทรัสต์เข้ามาปกครองมัสยิดและดูแลทรัพย์สินต่างๆ ของมัสยิดแห่งนี้ เมื่อท่านฮัจญีมัสอู๊ด อัลอุมาริ และบรรดามะห์มูมไม่เห็นชอบกับการกระทำของกลุ่มบุคคลดังกล่าว จึงเกิดเป็นคดีในชั้นศาลชั้น โดยฝ่ายฮัจญีมัสอู๊ด อัลอุมาริ และพวกฟ้องว่า กลุ่มผู้อ้างว่าเป็นทรัสต์ ที่เข้าไปปกครองกิจการภายในมัสยิดและดูแลทรัพย์สินต่างๆ ของมัสยิดไม่ใช่ผู้ปกครองที่แท้จริง และขอให้ศาลถอดถอนคู่ความออกจากความเป็นทรัสต์ หลังจากที่ได้อต่อสู้คดีกันเป็นระยะเวลาหนึ่ง ศาลสถิตยุติธรรมพิพากษาให้ฝ่ายฮัจญีมัสอู๊ด อัลอุมาริและพวกเป็นฝ่ายชนะคดี ส่วนคำร้องขอให้ ศาลสั่งถอดถอนคู่ความดังกล่าวออกจากความเป็นทรัสต์นั้น ศาลได้แย้งว่า ศาลไม่มีหน้าที่ถอดถอน ผู้ที่ไม่มีหน้าที่ออกจากหน้าที่ คดีนี้ ได้สิ้นสุดกันในศาลอุทธรณ์

ต่อมาในปี พ.ศ.2477 ได้มีการเปลี่ยนตำแหน่งอิหม่ามจากท่านฮัจญีมัสอู๊ดมาเป็นฮัจญีมัค จนกระทั่งในปี พ.ศ.2490 เมื่อประเทศไทยมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยมัสยิดอิสลามขึ้น คณะกรรมการมัสยิดจึง ได้ดำเนินการแจ้งขอจดทะเบียนตามกฎหมายในนามของ “มัสยิดวัดม่วงแค”

หลังจากที่คณะกรรมการของมัสยิดชุดแรกดำเนินการปกครองดูแลมัสยิดมาเป็นเวลา 1 ปี คณะกรรมการ ได้ประชุมและลงมติเห็นชอบให้ดำเนินการเปลี่ยนชื่อมัสยิดจาก “มัสยิดวัดม่วงแค” เป็น “มัสยิดฮารูม” จนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อเป็นการให้เกิดริศและอุทิศแด่ท่านโตะฮารูม บาฟาเค็น ซึ่งเป็นผู้ริเริ่มในการก่อสร้างมัสยิด ณ ที่แห่งนี้

2. ลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชน

2.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

ชุมชนมัสยิดฮารูมจัดเป็นชุมชนไทยมุสลิมขนาดกลาง ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่เขตชั้นใน ซึ่งเป็นย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญของกรุงเทพมหานคร กล่าวคือ ชุมชนไทยมุสลิมดังกล่าวตั้งอยู่ ระหว่างตรอกโรงภาษีเก่า (เจริญกรุง 36) และซอยวัดม่วงแค (เจริญกรุง 38) ถนนเจริญกรุง เขตบางรัก ลักษณะเด่นของชุมชนก็คือเป็นชุมชนไทยมุสลิมที่มีความเก่าแก่มากตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งมีอายุที่ชวาวนานมากกว่า 200 ปี และเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยมุสลิมจากหลายชาติพันธุ์เข้ามาอยู่อาศัยร่วมกันเป็นจำนวนมาก อาทิ มุสลิมเชื้อสายอาหรับ-เปอร์เซีย อินเดีย ปากีสถาน มลายู เป็นต้น

นอกจากนี้ ชุมชนมัศยิดฮารูณยังได้ชื่อว่าเป็นชุมชนไทยมุสลิมที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ไว้อย่างเคร่งครัด

โดยชุมชนมัศยิดฮารูณมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	ซอยวัดม่วงแค (เจริญกรุง 38)
ทิศใต้	“	ซอยตรอกโรงภาษีเก่า (เจริญกรุง 36) และสถานทูตฝรั่งเศส
ทิศตะวันออก	“	ถนนเจริญกรุง
ทิศตะวันตก	“	สถานีตำรวจดับเพลิงบางรัก

2.2 การตั้งถิ่นฐาน การใช้ที่ดิน และสภาพความเป็นอยู่

ในอดีตการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนของมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตพระนครจะใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคม ด้วยเหตุนี้ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานครมักตั้งอยู่ตามแนวริมสองฝั่งแม่น้ำลำคลองต่างๆ ต่อมาเมื่อทางราชการดำเนินการตัดถนนสายต่างๆ เช่น ถนนเจริญกรุง ประชาธิปก อีสราภาพ จรัญสนิทวงศ์ ฯลฯ ทำให้ชุมชนของชาวไทยมุสลิมหลายแห่งถูกตัดแบ่งเป็นสองฝั่งอีกครั้งตามแนวถนนที่สร้าง ซึ่งทำให้บางชุมชนต้องถูกเวนคืนที่ดิน ย้ายจากชุมชนเดิมไปหาที่อยู่แห่งใหม่ หรือต้องหาที่ปลูกสร้างบ้านเรือนใหม่ภายในชุมชนเดิมนั้น

จากภาพสะท้อนรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ดังกล่าวจึงเห็นได้ว่าชาวไทยมุสลิมมักอยู่รวมกันเป็นชุมชน และเมื่อตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนอยู่ที่ใดก็จะสร้างมัศยิดขึ้นมาเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยมีผู้นำคืออิหม่าม ซึ่งโดยภาระหน้าที่ตามหลักการนอกจากจะทำหน้าที่เป็นผู้นำศาสนาในการประกอบศาสนกิจแล้ว ยังต้องดูแลบำเพ็ญกุศลบำรุงสุขแก่สมาชิกในชุมชน จากการศึกษาพบว่า การใช้ที่ดินบริเวณรอบๆ ชุมชนไทยมุสลิมเป็นย่านธุรกิจการค้าเป็นจำนวนสูงถึงร้อยละ 68.6 และเป็นที่พักอาศัยเพียงร้อยละ 31.4 (ตารางที่ 1) ส่วนการใช้ที่ดินในชุมชนพบว่า การใช้ที่ดินภายในชุมชนของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เน้นเกือบทั้งหมดถึงจำนวนร้อยละ 90.0 ใต้เป็นที่พักอาศัยเท่านั้น และที่เหลือร้อยละ 10.0 ใช้เพื่อประโยชน์ในทางธุรกิจการค้า (ตารางที่ 2) นอกจากนี้ ลักษณะการรวมกลุ่มภายในชุมชนของชาวไทยมุสลิม พบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ร้อยละ 81.4 จะมีการรวมกลุ่มกับคนที่เป็นมุสลิมด้วยกันมากกว่าการรวมกลุ่มที่มีชาวไทยมุสลิมเป็นจำนวนพอๆ กับชาวไทยอื่นๆ ซึ่งมีเพียงร้อยละ 18.6 เท่านั้น (ตารางที่ 3)

จะเห็นว่า แม้ว่าชุมชนชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ศึกษาจะอยู่ท่ามกลางย่านธุรกิจการค้าสำคัญของกรุงเทพมหานคร ซึ่งแวดล้อมด้วยอาคารพาณิชย์จำนวนมาก แต่ในชุมชนชาวไทยมุสลิมนั้น จะมีลักษณะการรวมกลุ่มกันอยู่อาศัยเป็นชุมชนที่เฉพาะกลุ่มของคน โดยมีมัสยิดเป็นศาสนสถาน เพื่อใช้ประกอบศาสนกิจและทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางที่สำคัญของชุมชน ทั้งยังคงมีการใช้ที่ดินเป็นที่พักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ในชุมชนของชาวไทยมุสลิม ยังมีความแตกต่าง ไปจากสภาพแวดล้อมรอบนอกอย่างเด่นชัด ทั้งในด้านวิถีการดำเนินชีวิตทั่วไป ของชาวไทยมุสลิมก็ต่างไปจากชาวไทยอื่นๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวจีน ซึ่งมักประกอบอาชีพค้าขายในย่านธุรกิจการค้าใกล้ๆ รวมทั้งลักษณะบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิม ซึ่งมักเป็นบ้านเดี่ยวที่สร้างด้วยไม้และใช้เพื่ออยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ในขณะที่ชาวจีนมักนิยมอยู่อาศัยในบ้านตึกแถว โดยใช้ประโยชน์ทั้งเพื่อการพักอาศัยและประกอบอาชีพด้วย

จึงกล่าวได้ว่า ชาวไทยมุสลิมมักจะตั้งถิ่นฐานรวมกลุ่มกันอยู่อาศัยเป็นชุมชนเฉพาะของคน และมีวิถีการดำเนินชีวิตผูกพันอยู่กับศาสนาอย่างแนบแน่น โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งยังเป็นศูนย์รวมจิตใจและสังคมของชาวไทยมุสลิมในชุมชนนั้นๆ จึงทำให้ชุมชนของชาวไทยมุสลิมมีเอกลักษณ์ในรูปแบบการตั้งถิ่นฐานและวิถีการดำเนินชีวิต ที่แตกต่างไปจากชาวไทยอื่นๆ ในย่านที่พักอาศัยบริเวณใกล้เคียง โดยทั่วไป แม้จะอยู่ในบริเวณพื้นที่ เดียวกันก็ตาม

ตารางที่ 1 การใช้ที่ดินบริเวณรอบๆ ย่านชุมชน

การใช้ที่ดินบริเวณรอบชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
ย่านธุรกิจการค้า	48	68.6
เขตที่พักอาศัย	22	31.4
เกษตรกรรม	-	-
รวม	70	100.0

ตารางที่ 2 การใช้ที่ดินภายในชุมชน

การใช้ที่ดินภายในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
เพื่อธุรกิจการค้าขาย	7	10.0
เพื่อพักอาศัย	63	90.0
รวม	70	100.0

ตารางที่ 3 ลักษณะการรวมกลุ่มภายในชุมชน

การรวมกลุ่มภายในชุมชน	จำนวน	ร้อยละ
ไทยมุสลิมล้วน	57	81.4
ไทยมุสลิมพอกๆ กับไทยอื่น	13	18.6
ส่วนใหญ่ไม่ใช่มุสลิม	-	-
รวม	70	100.0

2.3 ลักษณะบ้านเรือนและที่พักอาศัย

เนื่องจากชาวไทยมุสลิมที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่จำเป็นต้องมีวิถีชีวิตทางสังคมที่ค่อนข้างติดต่อกับชุมชนอื่นๆ เป็นเวลานานนับตั้งแต่เริ่มมีการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนด้วยเหตุนี้ ลักษณะบ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่จึงมิได้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากบ้านเรือนและที่พักอาศัยของชาวไทยอื่นโดยทั่วไป

จากการศึกษาพบว่า ชาวไทยมุสลิมในชุมชนส่วนใหญ่นิยมอยู่อาศัยในบ้านเดี่ยวมากกว่าบ้านที่มีลักษณะเรือนแถว แม้จะเป็นที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนย่านธุรกิจการค้าเขตชั้นในของกรุงเทพมหานครก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า ประมาณร้อยละ 89 ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนอาศัยอยู่ในที่พักอาศัยแบบบ้านเดี่ยว มีเพียงร้อยละ 11 เท่านั้นที่อาศัยอยู่ในที่พักแบบบ้านเรือนแถว (ตารางที่ 4) สำหรับวัสดุที่ใช้ในการสร้างที่พักอาศัยพบว่า บ้านพักอาศัยของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ก่อสร้างด้วยวัสดุที่เป็นไม้เกือบทั้งหมด กล่าวคือ ประมาณกว่าร้อยละ 70 ของครัวเรือนทั้งหมด และมักเป็นบ้าน ไม้ที่ไม่ได้ทาสี ส่วนที่เหลือเป็นบ้านลักษณะที่สร้างด้วยคอนกรีตและครึ่งคอกครึ่งไม้

มีรวมกันประมาณร้อยละ 30 ซึ่งมีทั้งที่ต่อเติมจากเดิมและที่สร้างขึ้นใหม่ในภายหลัง (ตารางที่ 5) กล่าวได้ว่า บ้านพักของชาวไทยมุสลิมในชุมชนส่วนมากเป็นบ้านเดี่ยวที่ใช้วัสดุก่อสร้างประเภทไม้ ทั้งนี้อาจมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

1. บ้านเรือนแถว เป็นบ้านที่มีลักษณะโครงสร้างอย่างง่าย ๆ ซึ่งพื้นที่ภายในประกอบด้วยห้องที่ใช้เป็นห้องนอนประสงค์ โดยมีการจัดแบ่งเป็นพื้นที่ไว้เพื่อประกอบอาหาร มีสุขาอยู่ภายใน ซึ่งบ้านลักษณะเรือนแถวส่วนใหญ่มักจะเป็นบ้านพักอาศัยของชาวไทยมุสลิมที่มีฐานะยากจน โดยเฉพาะในพื้นที่เขตชั้นใน ซึ่งมีปัญหาในด้านความหนาแน่นของการใช้ที่ดิน

2. บ้านเดี่ยวชั้นเดียว เป็นบ้านที่ก่อสร้างขึ้นชั้นเดียว โดยมีการออกแบบที่เน้นความเรียบง่าย และพื้นที่ประโยชน์ใช้สอยซึ่งต่อมาเจ้าของบ้านมักต่อเติมให้เป็นบ้านสองชั้น เพื่อขยายพื้นที่ใช้สอย

3. บ้านเดี่ยวสองชั้น เป็นบ้านที่ก่อสร้างขึ้นในลักษณะสองชั้น โดยมีการออกแบบภายในตั้งแต่เริ่มการก่อสร้าง หรืออาจเป็นบ้านที่มีการสร้างต่อเติมปรับปรุงขึ้นมาจากบ้านเดี่ยวชั้นเดียว

จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า บ้านเรือนที่พักอาศัยที่อยู่ในสภาพเก่ามีจำนวนร้อยละ 35.7 สภาพกลางเก่ากลางใหม่ มีจำนวนร้อยละ 44.3 และบ้านที่มีสภาพใหม่ มีร้อยละ 20.0 (ตารางที่ 6) ดังจะเห็นว่า สภาพบ้านเรือนที่พักอาศัยของชาวไทยมุสลิมในชุมชนมีทั้งบ้านที่อยู่ในสภาพที่เก่าแก่ บ้านที่มีสภาพกลางเก่ากลางใหม่ และบ้านที่มีสภาพใหม่ปะปนกันอยู่ ส่วนการใช้ประโยชน์จากบ้านเรือนที่พักอาศัยนั้นเกือบทั้งหมดใช้เพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว บ้านที่ใช้เพื่ออยู่อาศัยและประกอบอาชีพ มีร้อยละ 10.0 เท่านั้น ซึ่งเป็นร้านค้าย่อยจำหน่ายสินค้าที่ใช้ในชีวิตประจำวัน และร้านอาหารที่จำหน่ายให้กับลูกค้าในชุมชน (ตารางที่ 7)

ตารางที่ 4 ลักษณะที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
บ้านเดี่ยว	62	88.6
เรือนแถว	8	11.4
รวม	70	100.0

ตารางที่ 5 วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย

วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน	จำนวน	ร้อยละ
ไม้	50	71.4
คอนกรีต	5	7.1
ไม้และคอนกรีต	15	22.5
รวม	70	100.0

ตารางที่ 6 สภาพที่อยู่อาศัย

สภาพที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
สภาพเก่า	25	35.7
สภาพกลางเก่ากลางใหม่	31	44.3
สภาพใหม่	14	20.0
รวม	70	100.0

ตารางที่ 7 การใช้ประโยชน์จากที่อยู่อาศัย

ประโยชน์จากที่อยู่อาศัย	จำนวน	ร้อยละ
ใช้อยู่อาศัยอย่างเคียว	63	90.0
ใช้อยู่อาศัยและประกอบอาชีพ	7	10.0
รวม	70	100.0

3. ลักษณะทางด้านประชากร เศรษฐกิจ และสังคม

3.1 ลักษณะประชากรทั่วไป

ชุมชนมัสยิดฮารูม มีจำนวน 95 ครอบครัว 45 หลังคาเรือน รวมมีประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนจำนวนทั้งสิ้น 475 คน เป็นชาย 228 คน เป็นหญิง 247 คน ซึ่งประชากรส่วนใหญ่มากกว่าร้อยละ 90 นับถือศาสนาอิสลาม นิกายซุนนะห์ ส่วนที่เหลือนับถือศาสนาพุทธ คริสต์ และฮินดู ตามลำดับ ชุมชนมัสยิดฮารูมจึงจัดเป็นชุมชนไทยมุสลิมที่มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางในชุมชนคือ “มัสยิดฮารูม” ซึ่งใช้เป็นสถานที่ประกอบศาสนกิจและเป็นเสมือนศูนย์กลางในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน

3.2 ระดับการศึกษา

อิสลามเป็นศาสนาที่ส่งเสริมและพยายามกระตุ้นเตือนให้มุสลิมศึกษาหาความรู้ตลอดเวลา ซึ่งการศึกษาดังกล่าวนี้ไม่จำกัดเฉพาะในเรื่องของศาสนาอิสลามเท่านั้น หากแต่ส่งเสริมให้มุสลิมศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป ทั้งนี้จะเห็นได้จากการที่ศาสนาอิสลามไม่มีนักบวชด้วยเหตุนี้ มุสลิมจึงต้องทำงานหาเลี้ยงชีพเพื่อตนเองและครอบครัว ทั้งยังต้องศึกษาหาความรู้ต่างๆ ที่อยู่รอบตัว และจะต้องศึกษาหาความรู้ทางศาสนาด้วยการใช้สติปัญญาหรือวิจารณ์ญาณ¹

ในด้านการศึกษาคัมภีร์อัล-กุรอาน ถือว่าเป็นหน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องศึกษาศาสนา ทั้งนี้ เนื่องจากอิสลามถือว่าคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นเสมือนธรรมนูญในการดำเนินชีวิตของมุสลิม ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองที่จะต้องเอาใจใส่ให้การศึกษอบรมในเรื่องนี้ โดยอาจเป็นการส่งสอนอบรมกุลบุตร-กุลธิดา หรือผู้ที่อยู่ในความอุปการะเลี้ยงดูของคนด้วยตนเอง หรืออาจเป็นการส่งให้เข้าศึกษาเล่าเรียนในสถานศึกษา ซึ่งอย่างน้อยก็เพื่อให้สามารถอ่านและเข้าใจความหมายของคัมภีร์อัล-กุรอาน เพื่อที่จะปฏิบัติศาสนกิจตามบทบัญญัติแห่งอิสลามได้อย่างถูกต้อง และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป²

¹ เสาวนีย์ จิตต์หมวด. วัฒนธรรมอิสลาม. หน้า 171-172.

² จรัญ มะลูลีม, กิตติมา อมรทัต และพรพิมล ศรีโชค, ไทยกับโลกมุสลิม ศึกษาเฉพาะกรณีชาวไทยมุสลิม (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 15.

ปัจจุบัน การเรียนการสอนคัมภีร์อัล-กุรอานสำหรับชาวไทยมุสลิมที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร มีวิธีการเรียนการสอนดังนี้ คือ³

1. การเรียนจากโรงเรียน ซึ่งเป็นการเรียนการสอนในเรื่องหลักการของศาสนาอิสลาม ควบคู่ไปกับการศึกษาภาคบังคับ เช่น โรงเรียน สมาคม หรือมูลนิธิของมุสลิมที่วางหลักสูตรไว้

2. การเรียนภาคค่ำ โดยโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามในชุมชนมุสลิมที่มีสัปปุรุษหนาแน่น หรือการเรียนตามบ้านครูผู้สอนศาสนา ซึ่งในชุมชนบางแห่งอาจมีครูผู้สอนศาสนาหลายบ้าน สำหรับครูที่มีความศรัทธาต่อศาสนามาก ส่วนใหญ่จะยินดีสอนให้ด้วยความเต็มใจโดยไม่คิดค่าสอน ซึ่งอาจมีผู้ปกครองนักเรียนบางคนมอบทรัพย์สินของเพื่อตอบแทนให้บ้างตามความศรัทธา

3. การเรียนเป็นส่วนตัว ซึ่งส่วนใหญ่ผู้เรียนในกรณีนี้มักจะเป็นผู้ที่มีฐานะดีทางเศรษฐกิจ หรือผู้ที่มีได้มีบ้านอยู่ในชุมชนมุสลิม โดยเชิญให้ครูไปสอนที่บ้านเป็นการส่วนตัวซึ่งมีค่าตอบแทน

4. การเรียนภาคฤดูร้อน จัดโดยมัศยิดหรือสมาคมของมุสลิม ซึ่งการเรียนในภาคฤดูร้อนนี้ มักเป็นการเรียนการสอนที่มีระยะเวลาประมาณหนึ่งเดือนหรืออาจถึง 40 วัน โดยเป็นการเรียนที่ให้โอกาสเด็กและเยาวชนมุสลิมทั้งชายและหญิงจากที่ต่างๆ มาศึกษาศาสนาด้วยกัน เพื่อปลูกฝัง คุณธรรมอันดีงาม ความรักชาติ และแนวทางในการดำเนินชีวิตตามระบอบอิสลาม

ในด้านระดับความรู้ทางศาสนานั้น ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เรียนรู้หลักธรรมและคำสอน คัมภีร์ต่างๆ ของศาสนา โดยเฉพาะหลักธรรมคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอานมากพอควร และมีไม่น้อยที่มีความรู้ในระดับที่ค่อนข้างดี แม้ว่าในสมัยก่อนจะไม่มี การสอบวัดระดับความรู้ เพื่อรับประกาศนียบัตรการศึกษาทางศาสนาอิสลามเหมือนกับเยาวชนไทยมุสลิมในปัจจุบันก็ตาม และสำหรับผู้ที่มีความรู้ทางด้านศาสนาในระดับสูงหรือขั้นคิมานั้นก็มีเป็นจำนวนไม่น้อยเช่นกัน ซึ่งกลุ่มผู้ที่มีความรู้ในระดับสูงดังกล่าว ได้แก่ อิหม่าม ครูสอนศาสนา ผู้อาวุโสที่เคร่งครัดในศาสนา รวมทั้งผู้ที่ได้รับความรู้หรือจบการศึกษาในระดับปริญญาจากประเทศมุสลิม เช่น อิยิปต์ อิหร่าน ซาอุดีอาระเบีย มาเลเซีย เป็นต้น

³ เศวตนิษฐ์ จิตต์หมวก, วัฒนธรรมอิสลาม, หน้า 52-54.

ส่วนในการศึกษาทางด้านสามัญนั้น พบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับ ทั้งนี้รวมผู้สำเร็จการศึกษาด้านอาชีวะด้วย ร้อยละ 55.7 รองลงมาเป็นผู้ที่ศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา จำนวนร้อยละ 24.3 ซึ่งส่วนมากเป็นคนรุ่นเก่าที่จำเป็นต้องทำงานช่วยเหลือครอบครัว ทั้งนี้เนื่องจากสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวขณะนั้น ส่วนที่สำเร็จการศึกษาระดับอุดมศึกษามีจำนวนร้อยละ 20.0 ของทั้งหมด (ตารางที่ 8)

ตารางที่ 8 ระดับการศึกษาสามัญของประชากรตัวอย่าง

การศึกษาสามัญ	จำนวน	ร้อยละ
ไม่เกินประถมศึกษา	17	24.3
มัธยมศึกษา และอาชีวะ	39	55.7
อุดมศึกษา	14	20.0
รวม	70	100.0

3.3 สถานภาพทางด้านเศรษฐกิจ

ตามหลักการอิสลามส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนทำงานประกอบอาชีพให้เป็นหลักฐานมั่นคง ด้วยความพากเพียร รับผิดชอบทั้งต่อตนเองและครอบครัว รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เพราะบุคคลที่ประกอบกิจการงานใดๆ ด้วยความขยันขันแข็งและพากเพียรย่อมจะมีหน้าที่การงานและฐานะความเป็นอยู่มั่นคง สามารถจัดระเบียบแบบแผนการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนเป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของคนทั่วไป เพราะอิสลามถือว่าเกียรติยศของบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับการมีสัมมาชีพเลี้ยงตัวเองและครอบครัว ไม่เบียดเบียน หรือรอคอยแต่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่น

ส่วนอาชีพที่พึงประกอบนั้น อิสลามมีบทบัญญัติบังคับให้มุสลิมทุกคนเลือกอาชีพที่สุจริต และห้ามอาชีพทุจริตผิดกฎหมายขัดต่อศีลธรรมอันดี ซึ่งอาชีพที่อิสลามห้ามไว้อย่างเด็ดขาด ได้แก่⁴

1. อาชีพที่มีรายได้จากดอกเบี้ย
2. อาชีพที่เกี่ยวข้องกับความผิดทางเพศ

⁴ กรมการศาสนา, มุสลิมไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2522), หน้า 13-16.

3. การค้าขายที่ต้องห้าม เช่น การค้ำเนื้อสุกร สุนัข เป็นต้น
4. อาชีพที่เกี่ยวกับการพนันขันต่อ
5. อาชีพที่เกี่ยวกับความผิดในหลักศรัทธา เช่น ไสยศาสตร์ เครื่องราง ของขลัง
6. อาชีพที่เกี่ยวข้องกับสิ่งมีนเมาและยาเสพติดทั้งหลาย
7. อาชีพขอทาน

จากการศึกษาด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจ พบว่า ชาวไทยมุสลิมในชุมชนมีการกระจายอยู่ในอาชีพต่างๆ โดยแบ่งเป็น อาชีพรับจ้าง จำนวนร้อยละ 30.0 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างบริษัทเอกชน ผู้ใช้แรงงานในธุรกิจการก่อสร้างและในโรงงานต่างๆ รองลงมาเป็นอาชีพรับราชการและพนักงานรัฐวิสาหกิจมีจำนวนร้อยละ 25.7 ซึ่งมีทั้งที่รับราชการเป็นครู-อาจารย์ ทหาร-ตำรวจ ข้าราชการในหน่วยงานราชการต่างๆ พนักงานรัฐวิสาหกิจของการไฟฟ้า ประปา และโทรศัพท์ เป็นต้น ส่วนธุรกิจส่วนตัวมีร้อยละ 14.3 เจ้าของกิจการมีร้อยละ 10 ซึ่งเกือบทั้งหมดเป็นเจ้าของร้านของชำ ร้านขายอาหารสดและอาหารสำเร็จรูป และแม่บ้านจำนวนร้อยละ 8.6 ส่วนอาชีพอื่นๆ ร้อยละ 11.4 ได้แก่ ครูสอนศาสนา ข้าราชการบำนาญ ผู้สูงอายุที่มีได้ประกอบอาชีพ และผู้ว่างงาน เป็นต้น (ตารางที่ 9)

ส่วนรายได้ต่อเดือนนั้น พบว่า ชาวไทยมุสลิมในชุมชนส่วนใหญ่ จำนวนร้อยละ 45.7 มีรายได้ระหว่าง 10,001-15,000 บาท กลุ่มผู้ที่มีรายได้สูงกว่า 15,000 บาท มีจำนวนร้อยละ 18.6 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มของผู้ประกอบธุรกิจส่วนตัว รองลงมาได้แก่ ข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ เจ้าของกิจการ และลูกจ้างของบริษัทเอกชน เมื่อนำรายได้เฉลี่ยต่อเดือนทั้งสองระดับมารวมกันปรากฏว่า ผู้ที่มีรายได้มากกว่าตั้งแต่ 10,000 ขึ้นไปนั้น มีถึงร้อยละ 64.3 ของประชากรตัวอย่าง ฉะนั้น จากการสำรวจจึงพบว่าประชากรในชุมชนส่วนใหญ่มีฐานะการเงินและความเป็นอยู่ในระดับปานกลางถึงระดับดีพอสมควร ส่วนกลุ่มที่มีรายได้อยู่ระหว่าง 5,001-10,000 บาทต่อเดือน ร้อยละ 27.1 และกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท ร้อยละ 8.6 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีอาชีพรับจ้าง ได้แก่ ลูกจ้างบริษัทเอกชน และผู้ใช้แรงงานในกิจการประเภทต่างๆ (ตารางที่ 10) และเมื่อพิจารณาจากลักษณะของอาชีพประกอบกับที่ตั้งของสถานที่ทำงานของชาวไทยมุสลิม พบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีสถานที่ทำงานซึ่งอยู่นอกชุมชนของคนและไม่ใช่มุสลิมเป็นจำนวนมากถึงร้อยละ 65.7 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะชุมชนดังกล่าวตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานคร ส่วนผู้ที่มีสถานที่ทำงานอยู่ในชุมชน มีร้อยละ 25.7 นั้น ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มอาชีพเจ้าของกิจการ

ลูกจ้าง แม่บ้าน และผู้ที่มิได้ประกอบอาชีพ เป็นต้น และผู้ที่มีสถานที่ทำงานอยู่ในชุมชนมุสลิมอื่นๆ ร้อยละ 8.6 (ตารางที่ 11)

ส่วนในการถือครองที่ดินและบ้านพักอาศัยของชาวไทยมุสลิมกลุ่มตัวอย่างในชุมชน พบว่าชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 61.4 มีที่ดินและบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง ส่วนที่เหลือจำนวนร้อยละ 38.6 ไม่มีที่ดินและบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง ซึ่งกลุ่มที่ไม่มีที่ดินและบ้านพักอาศัยเป็นของตนเองเกือบทั้งหมดนั้นอาศัยอยู่ในที่ดินซึ่งเป็นกรรมสิทธิ์ของมัสยิด ซึ่งอาจเป็นการเช่าตึกแถวหรือปลูกสร้างบ้านอยู่อาศัยในที่ดินของทางมัสยิด โดยการเสียดำเช่าเป็นรายปี (ตารางที่ 12) ซึ่งส่วนใหญ่ให้เหตุผลว่า ที่ยังไม่มีที่ดินและบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง เพราะสามารถเช่าที่ดินของมัสยิดได้ในอัตราที่ถูก อีกทั้งทำเลที่ตั้งของชุมชนแห่งนี้ก็อยู่ในย่านธุรกิจการค้าที่สำคัญ มีการคมนาคมสะดวก แต่หากในอนาคตมีสมาชิกครอบครัวเพิ่มขึ้นก็อาจจะขยับขยายหาซื้อที่ดินปลูกสร้างบ้านของตนเอง เพราะที่ผ่านมาก็มีหลายครอบครัวที่ย้ายไปอยู่อาศัยในที่ห่างไกลออกไป เพราะพื้นที่ของชุมชนมีจำกัด แต่จำนวนคนนั้นเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้คนส่วนใหญ่จะมีที่ดินและบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง แต่จากการสังเกตพบว่า ร้อยละ 78.6 ของประชากรตัวอย่างครอบครองที่ดินที่มีขนาดเล็กมาก กล่าวคือ มีเนื้อที่น้อยกว่า 50 ตารางวา ซึ่งส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดมักจะไม่มียื่นพื้นที่บริเวณบ้านรอบนอก ส่วนผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินขนาด 50-100 ตารางวา มีร้อยละ 17.1 และผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินที่มีขนาดมากกว่า 50 ตารางวาขึ้นไป มีเพียงร้อยละ 4.3 เท่านั้น (ตารางที่ 13)

ตารางที่ 9 อาชีพของประชากรตัวอย่าง

อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เจ้าของกิจการ	7	10.0
รับจ้าง	21	30.0
ข้าราชการ พนักงานรัฐ	18	25.7
วิสาหกิจ	10	14.3
ธุรกิจส่วนตัว	6	8.6
แม่บ้าน	8	11.4
อื่นๆ		
รวม	70	100.0

ตารางที่ 10 รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของประชากรตัวอย่าง

รายได้ต่อเดือน (บาท)	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5,000	6	8.6
5,001 - 10,000	19	27.1
10,001 - 15,000	32	45.7
มากกว่า 15,000	13	18.6
รวม	70	100.0

ตารางที่ 11 ที่ตั้งของสถานที่ทำงานของประชากรตัวอย่าง

สถานที่ทำงาน	จำนวน	ร้อยละ
ภายในชุมชน	18	25.7
ชุมชนมุสลิมอื่น	6	8.6
ไม่ใช่ชุมชนมุสลิม	46	65.7
รวม	70	100.0

ตารางที่ 12 การถือครองที่ดินของประชากรตัวอย่าง

ที่ดิน	จำนวน	ร้อยละ
มี	43	61.4
ไม่มี	27	38.6
รวม	70	100.0

ตารางที่ 13 ขนาดแปลงที่ดินที่ถือครอง

ขนาดที่ดินถือครอง	จำนวน	ร้อยละ
น้อยกว่า 50 ตารางวา	55	78.6
50 – 100 ตารางวา	12	17.1
มากกว่า 100 ตารางวา	3	4.3
รวม	70	100.0

3.4 ลักษณะทางด้านสังคม

จากการศึกษาในด้านลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชนดังกล่าว พบว่า แม้ว่าชุมชนมัสยิดฮารูณจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคมเมืองหลวงก็ตาม แต่ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนยังคงมีความเหนียวแน่น กล่าวคือ ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนของชาวไทยมุสลิมยังมีลักษณะของความสัมพันธ์แบบสังคมชนบท ซึ่งสมาชิกในชุมชนเสมือนหนึ่งเป็นเครือญาติเดียวกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ชุมชนชาวไทยมุสลิมยังคงมีความเป็นชุมชนในระดับสูง เช่น เมื่อมีบุคคลในครอบครัวใดเสียชีวิตลง ทางคณะกรรมการมัสยิดของชุมชนจะมีการประกาศผ่านเสียงตามสายให้สมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ ได้ทราบข่าวการตาย เพื่อให้สมาชิกที่อยู่ในชุมชนได้มีโอกาสมาเยี่ยมเยียนให้ความช่วยเหลือแก่ครอบครัวผู้ตาย และร่วมละหมาดไว้อาลัยให้แก่ผู้ตาย สำหรับในงานบุญงานมงคลอื่นๆ เช่น งานแต่งงานจะเป็นลักษณะการเชิญให้ไปร่วมงาน เป็นต้น

นอกจากนี้พบว่า ชาวไทยมุสลิมในชุมชนยังคงใช้ภาษาอาหรับในการเรียนการสอนศาสนา และการประกอบศาสนกิจตามบทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัล-กุรอาน แม้ว่าในชีวิตประจำวันทั่วไปนั้น ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดจะใช้ภาษาไทยเป็นภาษาในการสื่อความหมายระหว่างกัน ทั้งระหว่างสมาชิกในครอบครัวและกับเพื่อนบ้านในชุมชนเดียวกัน มีเพียงบางครอบครัวเท่านั้นที่ยังมีผู้รู้ภาษาอื่นอยู่บ้าง เช่น ภาษาฮินดี ภาษาอาวี เป็นต้น แต่ก็มีจำนวนไม่มากนัก อาจกล่าวได้ว่าภาษาไทยซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมไทยนั้นเป็นที่ยอมรับของชาวไทยมุสลิม สำหรับใช้ในการสื่อสารความหมายระหว่างกันทั้งในครัวเรือนและในชุมชนของชาวไทยมุสลิม (ตารางที่ 14 และ 15)

นอกจากความสัมพันธ์ที่มีต่อสมาชิกในครอบครัวและสมาชิกภายในชุมชนเดียวกันแล้ว ชาวไทยมุสลิมจำนวนไม่น้อยมีวิถีชีวิตที่จะต้องติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกกลุ่มในระดับต่างๆ กัน จากการศึกษาพบว่า ในด้านการดำเนินชีวิตประจำวันนั้น ชาวไทยมุสลิมในชุมชนมัธยมศึกษา มีการติดต่อสมาคมกับชาวไทยที่นับถือศาสนาอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวไทยที่นับถือศาสนาพุทธ เนื่องจากความจำเป็นในด้านการประกอบอาชีพ การจับจ่ายซื้อข้าวของเครื่องใช้ การเป็นเพื่อนบ้าน หรือการเป็นเพื่อนร่วมสถาบันศึกษา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชน ก็ยังคงไว้ซึ่งลักษณะของการเป็นมุสลิม และมีการรวมกลุ่มระหว่างกันอย่างแน่นแฟ้นภายในชุมชน โดยแสดงออกให้เห็นถึงวัฒนธรรมอิสลามหรือแบบแผนการดำเนินชีวิตของมุสลิมอย่างเคร่งครัด แม้จะปรากฏให้เห็นว่าชาวไทยมุสลิมในชุมชนดังกล่าวสามารถที่จะเข้าร่วมกับสังคมในส่วนอื่นๆ หรือสังคมของหมู่ชนที่นับถือศาสนาพุทธได้เป็นอย่างดี แต่ในขณะที่เดียวกันนั้นก็มิใช่ว่าชาวไทยมุสลิมเป็นจำนวนไม่น้อยที่มีชีวิตประจำวันที่พบปะติดต่อสัมพันธ์อยู่เฉพาะกลุ่มไทยมุสลิมด้วยกันเท่านั้น จากการศึกษาพบว่า ชาวไทยมุสลิมที่มีการพบปะสัมพันธ์กับบุคคลที่ไม่ใช่มุสลิมในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการพบปะสัมพันธ์เฉพาะกับมุสลิมด้วยกันร้อยละ 61.4 ส่วนที่พบปะสัมพันธ์กับมุสลิมพอๆ กับชาวไทยพุทธ มีร้อยละ 14.3 และกลุ่มที่พบปะกับชาวไทยพุทธเป็นส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวัน ร้อยละ 24.3 ทั้งนี้เนื่องมาจากความจำเป็นในด้านการประกอบอาชีพเป็นสำคัญ (ตารางที่ 16)

ส่วนในด้านความสัมพันธ์ในระดับลึกซึ้ง เช่น การเป็นเพื่อนที่สามารถปรับทุกข์สุขกันนั้น พบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ คิดเป็นจำนวนที่สูงถึงร้อยละ 72.9 มีเพื่อนสนิทที่เป็นมุสลิมด้วยกัน ส่วนที่มีเพื่อนสนิทเป็นไทยมุสลิมและไทยพุทธพอๆ กัน ร้อยละ 17.1 และที่มีเพื่อนสนิทเป็นไทยพุทธ มีเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น (ตารางที่ 17)

ในด้านความสัมพันธ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนกับชุมชนอื่นๆ ในชีวิตประจำวัน พบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ ร้อยละ 77.1 มีความจำเป็นต้องเดินทางไปชุมชนอื่นๆ ส่วนที่เหลือร้อยละ 22.9 ไม่มีความจำเป็นต้องไปแต่อย่างใด (ตารางที่ 18) ส่วนด้านการประกอบอาชีพของชาวชุมชน พบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ ร้อยละ 64.3 มีอาชีพที่เกี่ยวข้องกับชุมชนอื่น ส่วนที่เหลืออีก ร้อยละ 35.7 มีอาชีพที่ไม่เกี่ยวข้องกับชุมชนอื่น (ตารางที่ 19)

จึงกล่าวได้ว่า ชาวไทยมุสลิมยังคงมีความสัมพันธ์ในหมู่มุสลิมด้วยกันมากกว่าในกลุ่มอื่นๆ ทั้งในด้านการพบปะสัมพันธ์ต่อกันในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ในฐานะเพื่อนสนิท หรือแม้แต่ในการประกอบอาชีพ แสดงให้เห็นว่า วิธีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวไทยมุสลิม มีความผูกพันอยู่กับกลุ่มบุคคลที่นับถือศาสนาเดียวกับตนมากกว่าบุคคลกลุ่มอื่น

ตารางที่ 14 ภาษาที่ใช้พูดในครัวเรือนของประชากรตัวอย่าง

ภาษา	จำนวน	ร้อยละ
ไทย	67	95.7
อื่นๆ	3	4.3
รวม	70	100.0

ตารางที่ 15 ภาษาที่ใช้พูดในชุมชน

ภาษา	จำนวน	ร้อยละ
ไทย	70	100.0
อื่นๆ	-	-
รวม	70	100.0

ตารางที่ 16 ความสัมพันธ์กับบุคคลในสังคมอื่น

ความสัมพันธ์	จำนวน	ร้อยละ
มุสลิมเป็นส่วนใหญ่	43	61.4
มุสลิมพอกๆ กับไทยพุทธ	10	14.3
ชาวไทยพุทธมากกว่า	17	24.3
รวม	70	100.0

ตารางที่ 17 ความสัมพันธ์ในระดับเพื่อนสนิท

เพื่อนสนิท	จำนวน	ร้อยละ
มุสลิมเป็นส่วนใหญ่	50	72.9
มุสลิมพอกๆ กับไทยพุทธ	12	17.1
ชาวไทยพุทธมากกว่า	7	10.0
รวม	70	100.0

ตารางที่ 18 ความจำเป็นในการเดินทางไปชุมชนอื่น

การเดินทางไปชุมชนอื่น	จำนวน	ร้อยละ
จำเป็น	54	77.1
ไม่จำเป็น	16	22.9
รวม	70	100.0

ตารางที่ 19 ความสัมพันธ์กับอาชีพกับชุมชนอื่น

ความสัมพันธ์กับอาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
เกี่ยวข้อง	45	64.3
ไม่เกี่ยวข้อง	25	35.7
รวม	70	100.0

4. ศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม

ศาสนาอิสลามอุบัติขึ้น ณ นครเมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อประมาณ 1,400 ปีมาแล้ว โดยศาสดามุฮัมมัดเป็นผู้ประกาศและได้เผยแพร่ศาสนาออกไปสู่ทวีปแอฟริกา ยุโรป และเอเชีย ซึ่งรวมถึงส่วนต่างๆ ของประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยนั้น ชาวไทยมุสลิมในทุกยุคทุกสมัยต่างก็มีความสำคัญอย่างลึกซึ้งว่า ศาสนาอิสลามเป็นวิถีชีวิตที่สามารถนำมาซึ่งความสงบสุขแก่ชาวไทยมุสลิมทุกคนที่เชื่อถือยึดมั่น และปฏิบัติตามแนวทางอิสลามอย่างเคร่งครัด และยังมีความเข้าใจว่า ศาสนาอิสลามนอกจากจะมีแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพระผู้เป็นเจ้าแล้ว อิสลามยังมีแนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม การเมือง เศรษฐกิจ และภาระหน้าที่ของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม เช่น พืช สัตว์ และสิ่งที่ไม่มีชีวิตทั้งปวง ซึ่งจะเห็นว่าแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ ล้วนมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิม⁵

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีชีวิตชาวไทยมุสลิมล้วนแต่มีรากฐานมาจากหลักการอิสลามโดยแท้ ซึ่งที่มาสำคัญของวัฒนธรรมอิสลามก็คือคัมภีร์อัล-กุรอาน และแบบแผนการแสดงออกของศาสนา ได้แก่ คำสั่งสอน การปฏิบัติ และท่าทีของศาสดามุฮัมมัดที่มีต่อปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง แนวคิดดังกล่าวได้หลอมรวมกลายเป็นวัฒนธรรมอิสลามซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิม ทั้งในอดีตและปัจจุบัน สำหรับประเทศไทยอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่จะสังเกตเห็นได้จาก ความสำคัญและการแสดงออกของชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความสำคัญและการแสดงออก ที่เกี่ยวกับหลักศรัทธา 6 ประการ ได้แก่ ศรัทธาในอัลลอฮ์เพียงองค์เดียว ศรัทธาในบรรดาเทวทูต ศรัทธาในคัมภีร์ ศรัทธาในศาสนทูต ศรัทธาในวันพิพากษา และศรัทธาค่อกฎกำหนดศกภาวะการมีส่วนหลักปฏิบัติ 5 ประการ ได้แก่ การปฏิญาณตนยอมรับในเอกภาพของพระเจ้าองค์เดียว การละหมาด การถือศีลอด การบริจาคซะกาต และการไปประกอบพิธีฮัจญ์⁶

⁵ สมาน ชีระวัฒน์, *การตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิมในกรุงเทพมหานคร* (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 21-22.

⁶ อาณัติ หมาสนนิท, *วิถีชีวิตชาวไทยมุสลิม* (กรุงเทพมหานคร: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ม.ป.ป.), หน้า 2-13.

ชาวไทยมุสลิมจะปฏิบัติตนเป็นเสียดีเดียวกันว่า “ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสดาองค์สุดท้ายของพระองค์” ซึ่งหลักการดังกล่าวทำให้ชาวไทยมุสลิมมีความสำนึกเสมอว่า หนทางดีที่สุดที่จะนำมาซึ่งไปสู่ความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า ก็คือจะต้องมอบทั้งกำลังกาย กำลังสติปัญญา รวมถึงกำลังใจอันบริสุทธิ์ให้อยู่ในแนวทางของพระเจ้า

จากหลักการแสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวไทยมุสลิมมีที่มาจากหลักศาสนา ซึ่งเป็นการถ่ายทอดแบบแผนการดำเนินชีวิตจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่า วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และศาสนาได้หลอมรวมเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน เนื่องจากการปฏิบัติที่สืบต่อกันมาจนไม่อาจแยกออกจากกัน ได้ว่าส่วนใดเป็นหลักศาสนาโดยแท้ และส่วนใดเป็นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้กลายเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิม ฉะนั้น หากมีการปฏิบัติอันใดไปขัดแย้งกับแนวทางการปฏิบัติของมุสลิมย่อมเป็นสิ่งที่มุสลิมไม่อาจยอมรับได้ ทำให้คนในสังคมทั่วไปมองว่า “สังคมมุสลิมเป็นสังคมปิด” ซึ่งไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใดๆ แต่แท้จริงแล้ว สังคมมุสลิมมิได้ต่อต้านการเปลี่ยนแปลงทั้งหมด หากแต่เป็นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่ต้องไม่ขัดต่อหลักการศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม เพราะวัฒนธรรม ความเชื่อ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีของมุสลิมนั้นเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้กรอบแห่งความศรัทธาต่อศาสนาอิสลาม ซึ่งมีหลายสิ่งหลายประการที่มีอาจคุ้มครองหรือละเมิดได้ เช่น ความเชื่อในเอกภาพของอัลลอฮ์ และบทบัญญัติแห่งคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งอิสลามถือเป็นถ้อยคำและประสงค์ของอัลลอฮ์ ฉะนั้นมุสลิมมีหน้าที่ต้องปฏิบัติตาม โดยเคร่งครัดจะคัดแปลงแก้ไขไม่ได้⁷

4.1 ระดับการเป็นอิสลาม

แม้ว่าในศาสนาอิสลามจะมีข้อบัญญัติห้ามมิให้มุสลิมมีวิญญู หรือรูปเคารพบูชาใดๆ ก็ตาม แต่จากการสังเกตภายในครัวเรือนของชาวไทยมุสลิมเกือบทุกครัวเรือนนั้นมักจะมีสัญลักษณ์ต่างๆ ซึ่งแสดงถึงการเป็นอิสลามให้เห็นในครัวเรือน เช่น ภาพอักษรอาหรับ ภาพสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ สัญลักษณ์พระจันทร์เสี้ยวกับดาว เป็นต้น จากการศึกษาพบว่า มีร้อยละ 55.7 ของครัวเรือนทั้งหมด มีสัญลักษณ์ต่างๆ ทั้งหมด ที่แสดงให้เห็นถึงการเป็นอิสลามภายในครัวเรือน (ตารางที่ 20)

⁷ อลิสา หะตาเมาะ, ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนหรือเกาะ (วิทยา นินท์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 30-33.

นอกจากนี้ การแต่งกายก็เป็นลักษณะทางวัฒนธรรมประการหนึ่งที่บ่งให้ทราบถึงการเป็นอิสลาม⁸ อิสลามกำหนดให้มุสลิมทั้งชายและหญิงแต่งกายให้เรียบร้อยรัดกุม ไม่นั่นสัดส่วน หรือเผยส่วนใด ให้ปรากฏต่อสาธารณชน เพื่อป้องกันมิให้เกิดความข้อยุทางอารมณ์ โดยอิสลามมีข้อกำหนดห้ามมุสลิมทั้งชายและหญิงแต่งกายพิศพิศ กล่าวคือ ผู้ชายต้องไม่แต่งกายหรือทำกริยาเหมือนผู้หญิง เพราะกริยาอาการดังกล่าวอาจนำไปสู่พฤติกรรมเบี่ยงเบนทางเพศ ผู้หญิงต้องไม่แต่งกายและทำตัวเหมือนผู้ชายด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน การแต่งกายของสตรีมุสลิมที่ถูกต้องตามแบบแผนของอิสลาม ก็คือต้องแต่งกายให้ปกปิดทั่วร่างกายตั้งแต่ศีรษะลงมา จะเปิดได้เฉพาะแต่ใบหน้าและฝ่ามือเท่านั้น⁹ จากการสังเกตพบว่า ชาวไทยมุสลิมในชุมชนนั้นยังคงนิยมแต่งกายแตกต่างกับคนไทยโดยทั่วไป เช่น การนุ่งโสร่ง การสวมหมวก การอัญญา เป็นต้น จะเห็นได้ชัดเจนอย่างยิ่ง เมื่อชาวไทยมุสลิมทั้งชาย หญิง ผู้ใหญ่ เด็กประกอบพิธีทางศาสนาด้วยกัน ณ มัสยิดของชุมชน หรือในสถานที่ต่างๆ

ผลการศึกษาในด้านการแต่งกาย พบว่า ร้อยละ 25.7 ของชาวไทยมุสลิมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง ยังมีลักษณะการแต่งกายที่แสดงการเป็นอิสลาม นอกจากนี้ ยังมีสิ่งที่แสดงถึงการเป็นอิสลามอื่นๆ ได้แก่ อาหารที่รับประทาน การใช้ภาษาอาหรับซึ่งยังคงใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา เป็นต้น จากบรรยากาศที่ผสมผสานระหว่างสิ่งต่างๆ อาจกล่าวได้ว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ในชุมชน มีระดับการเป็นอิสลามสูง

ตารางที่ 20 สิ่งที่แสดงถึงการเป็นอิสลามในครัวเรือนที่เห็นเด่นชัด

สิ่งที่แสดงถึงการเป็นอิสลาม	จำนวน	ร้อยละ
สัญลักษณ์ทางศาสนา	39	55.7
การแต่งกาย	18	25.7
อื่นๆ	13	18.6
รวม	70	100.0

⁸ เสาวนีย์ จิตต์หมวด, วัฒนธรรมอิสลาม, หน้า 177.

⁹ อลิสา หะสาเมาะ, ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนหรือเกาะ, หน้า

4.2 ความเคร่งครัดในการนับถือศาสนา

การที่บุคคลใดอยู่ในวัฒนธรรมอิสลาม คือ การที่บุคคลนั้นจะต้องมีวิถีชีวิตตามบทบัญญัติแห่งอัล-กุรอานและแบบแผนจริยวัตรของศาสดาอย่างเที่ยงแท้ ด้วยการปฏิบัติตามด้วยจิตใจที่ศรัทธาผู้นั้นย่อมเป็นมุสลิมที่สมบูรณ์ หลักการและข้อปฏิบัติแห่งวัฒนธรรมอิสลามล้วนเป็นสังขรณ์และความดีงามที่จะทำให้เกิดความมีระเบียบ ความสุข และความยุติธรรม ทั้งในการดำเนินชีวิตคนรอบครัว เพื่อนบ้าน มิตรสหาย เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง ฯลฯ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่ามุสลิมจะต้องมีความเคร่งครัดตามหลักการทางศาสนาและบทบัญญัติของพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอานซึ่งเป็นเสมือนธรรมนูญแห่งชีวิตของมุสลิม¹⁰ จากการศึกษาในด้านทัศนคติเกี่ยวกับความเคร่งครัดในหลักปฏิบัติทางศาสนาของสมาชิกในครอบครัวกลุ่มประชากรตัวอย่าง พบว่า ชาวไทยมุสลิมร้อยละ 64.3 มีความเห็นว่า ครอบครัวของตนเองมีความเคร่งครัดในหลักปฏิบัติทางศาสนา มาก อีกร้อยละ 32.8 เห็นว่ามีความเคร่งครัดปานกลาง และที่เคร่งครัดน้อยมีเพียงร้อยละ 2.9 เท่านั้น (ตารางที่ 21)

สำหรับวัฒนธรรมทางศาสนาสำคัญประการหนึ่ง ได้แก่ การละหมาดให้ครบวันละ 5 เวลา ซึ่งอาจปฏิบัติในมัสยิดหรือสถานที่ใดก็ได้ ทั้งนี้ต้องเป็นสถานที่สะอาด และเมื่อถึงละหมาดวันศุกร์ ชาวไทยมุสลิมที่เป็นชายทุกคนจะต้องประกอบพิธีละหมาดร่วมกันที่มัสยิด ผลจากการศึกษาพบว่า ชาวไทยมุสลิมจำนวนเกือบครึ่งหนึ่ง ร้อยละ 45.7 ไปประกอบพิธีที่มัสยิดทุกวัน และมีร้อยละ 35.7 ไปเป็นบางวันในสัปดาห์ ซึ่งนั่นหมายถึงการไปมัสยิดมากกว่าหนึ่งครั้งในสัปดาห์ ส่วนอีกร้อยละ 8.6 ไปละหมาดที่มัสยิดเฉพาะวันศุกร์ และที่เหลือร้อยละ 10.0 ไปละหมาดในวันสำคัญทางศาสนา ส่วนใหญ่เป็นมุสลิมสตรีที่มีโอกาสไปละหมาดที่มัสยิดน้อยกว่ามุสลิมชาย นอกนั้นเป็นผู้ที่เคร่งครัดในหลักปฏิบัติทางศาสนา น้อยซึ่งมีอยู่จำนวนหนึ่ง (ตารางที่ 22)

ส่วนการไปละหมาดที่มัสยิดนั้น ร้อยละ 58.6 เห็นว่าไม่มีความจำเป็นไปประกอบพิธีทางศาสนาที่มัสยิดอื่น ส่วนที่เห็นว่าจำเป็นที่ต้องไปประกอบพิธีที่มัสยิดอื่นๆ ร้อยละ 41.4 ของทั้งหมด (ตารางที่ 23) กลุ่มที่เห็นว่าจำเป็นต้องไปมีอัตราค่อนข้างสูง เนื่องจากการประกอบอาชีพนอกชุมชน หรือมีกิจกรรมที่จำเป็นต้องเดินทางไปที่อื่น ซึ่งมักเป็นมัสยิดใกล้ที่ทำงานที่สะดวกต่อการเดินทาง

¹⁰ กรมการศาสนา, มุสลิมไทย, หน้า 21-22.

นอกจากนี้ อิสลามเป็นระบอบที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสร้างสถาบันครอบครัว กล่าวคือ อิสลามส่งเสริมให้มุสลิมทุกคนแต่งงาน ซึ่งตามหลักการของอิสลามได้กำหนดแนวทางในการเลือกคู่ครองสำหรับมุสลิมไว้ เนื่องจากอิสลามไม่ส่งเสริมให้มุสลิมแต่งงานกับคนต่างศาสนา หากจะแต่งงานกันต้องให้ผู้นั้นมาเข้าเป็นมุสลิมด้วยความศรัทธาเสียก่อน และจะต้องปฏิบัติตามแนวทางของระบอบอิสลาม เช่น การละหมาด 5 เวลา การถือศีลอด การบริจาคทานชะกาต ฯลฯ มิใช่เป็นมุสลิมเพียงการกล่าวคำปฏิญาณ หรือการเข้าสู่หน้คสำหรับชายเท่านั้น ทั้งนี้เพราะอิสลามมีวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่ยึดถือในความมีเอกภาพของพระเจ้า ซึ่งไม่สามารถที่จะโอนอ่อนผ่อนตามหรืออนุโลมให้เข้ากับวัฒนธรรมหรือศาสนาใดที่มีลักษณะขัดแย้งได้ นอกจากข้อกำหนดดังกล่าว อิสลามยังกำหนดห้ามมิให้มุสลิมแต่งงานกับบุคคลที่ต้องห้ามประเภทอื่น นอกจากคนต่างศาสนา เช่น บิดา มารดา ลูก หลาน ญาติ พี่น้อง เป็นต้น ซึ่งเหตุผลของการกำหนดบุคคลต้องห้ามประเภทนี้ เนื่องจากอิสลามต้องการชกฐานะความเป็นมนุษย์ให้สูงกว่าสัตว์ประเภทอื่นๆ ทั้งยังเป็นการป้องกันการถ่ายทอดพันธุกรรมในลักษณะด้อยที่มีส่วนทำให้ทารกมีภาวะเสี่ยงต่อความพิการทางร่างกาย และสติปัญญาด้วย ทั้งยังต้องการให้มนุษย์ชาติขยายวงค์ของความเป็นญาติพี่น้องออกไปให้กว้าง แทนที่จะเป็นญาติเกี่ยวดองกันเฉพาะในกลุ่มเท่านั้น จากการศึกษาพบว่า ความแตกต่างทางศาสนา ดูเหมือนมิได้เป็นอุปสรรคต่อการสมรสระหว่างชาวไทยมุสลิมกับผู้ที่นับถือศาสนาอื่นแต่อย่างใด หากปฏิบัติตามบทบัญญัติของศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เพราะเกือบครึ่งหนึ่งของครอบครัวตัวอย่างร้อยละ 41.4 มีญาติที่สมรสกับบุคคลที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลามมาก่อน แต่เมื่อสมรสแล้ว คู่สมรสอีกฝ่ายก็เข้ารับศาสนาอิสลามโดยกล่าวคำปฏิญาณเป็นมุสลิมตามคู่สมรส แต่อย่างไรก็ตาม ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ยังคงมีความเห็นว่า มุสลิมควรจะสมรสกับมุสลิมด้วยกัน ทั้งนี้เนื่องจากมีพื้นฐานวัฒนธรรมและความเชื่อทางศาสนามาก่อน จากการศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติการมีญาติที่สมรสกับบุคคลที่เข้ามาศาสนาอิสลาม พบว่า ร้อยละ 34.3 เท่านั้นที่ยินดีและเห็นด้วย ส่วนผู้มีทัศนคติเฉยๆ ต่อการที่ญาติสมรสกับบุคคลต่างศาสนา มีร้อยละ 27.1 และผู้ที่ไม่เห็นด้วย มีร้อยละ 38.6 ทั้งนี้บุคคลกลุ่มดังกล่าวมักเป็นผู้สูงอายุ ซึ่งส่วนใหญ่มีความเคร่งครัดในหลักศาสนา โดยให้เหตุผลว่า ผู้ที่เข้ามาศาสนาอิสลามโดยการสมรสส่วนใหญ่ยังไม่เคร่งครัดในหลักปฏิบัติของศาสนา (ตารางที่ 24 และ 25)

ตารางที่ 21 ความเคร่งครัดในศาสนาของประชากรตัวอย่าง

ความเคร่งครัดในศาสนา	จำนวน	ร้อยละ
เคร่งมาก	45	64.3
เคร่งปานกลาง	23	32.8
เคร่งน้อย	2	2.9
รวม	70	100.0

ตารางที่ 22 ความถี่ในการไปประกอบพิธีที่มัสยิด

ความถี่ในการไปมัสยิด	จำนวน	ร้อยละ
ทุกวัน	32	45.7
บางวันในสัปดาห์	25	35.7
เฉพาะวันศุกร์	6	8.6
เฉพาะวันสำคัญทางศาสนา	7	10.0
รวม	70	100.0

ตารางที่ 23 ความจำเป็นในการไปประกอบพิธีทางศาสนาที่มัสยิดอื่น

ความจำเป็นในการไปมัสยิดอื่น	จำนวน	ร้อยละ
จำเป็น	29	41.4
ไม่จำเป็น	41	58.6
รวม	70	100.0

ตารางที่ 24 ครว้เรือนที่มีญาติแต่งงานกับผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

การสมรส	จำนวน	ร้อยละ
มี	29	41.4
ไม่มี	41	58.6
รวม	70	100.0

ตารางที่ 25 ทักษะการปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติงานกับผู้ที่ไม่ได้นับถือศาสนาอิสลาม

ทัศนคติ	จำนวน	ร้อยละ
ยินดีและเห็นด้วย	24	34.3
รู้สึกเฉยๆ	19	27.1
ไม่เห็นด้วย	27	38.6
รวม	70	100.0

4.3 ความเคร่งครัดต่อข้อกำหนดในการบริโภคอาหาร

นอกจากวัฒนธรรมทางศาสนา เช่น การละหมาด และประเพณีการแต่งงานที่กล่าวมาแล้ว การบริโภคอาหารก็เป็นวัฒนธรรมประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ความเคร่งครัดในศาสนาของมุสลิมที่แตกต่างไปจากศาสนิกของศาสนาอื่นๆ ซึ่งตามบทบัญญัติที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน กำหนดให้มุสลิมเลือกบริโภคอาหารที่สะอาดถูกสุขอนามัย มีประโยชน์ต่อร่างกาย และน่าชื่นชม ในขณะที่เดียวกัน อิสลามก็มีข้อห้ามบริโภคอาหารที่ไม่อนุมัติบางชนิด ได้แก่ เนื้อของสัตว์ที่ตายเอง เลือด เนื้อสุกร เนื้อของสัตว์ที่ถูกเชือดโดยปลั่งนามอื่นนอกไปจากอัลลอฮ์ ส่วนเครื่องคัมที่อิสลามกำหนดห้าม ได้แก่ เครื่องคัมที่มีแอลกอฮอล์ สุรา และยาเสพติด เป็นต้น

จากข้อบัญญัติทางศาสนาของอิสลามซึ่งมีลักษณะที่ละเอียด ชัดเจน และเข้มงวดเช่นนี้ ทำให้ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีความเคร่งครัดต่อการบริโภคอาหารตามหลักการและบัญญัติต่างๆ จากผลการศึกษา พบว่า ร้อยละ 67.1 ของประชากรตัวอย่างมีความเห็นว่า คนและครอบครัวนั้น มีความเคร่งครัดต่อการบริโภคอาหารมาก รองลงมาร้อยละ 30.0 เห็นว่า ครอบครัวของตนเอง มีความเคร่งครัดต่อการบริโภคปานกลาง และกลุ่มที่เห็นว่าเคร่งครัดน้อยมีเพียงร้อยละ 2.9 เท่านั้น ซึ่งจะสังเกตได้จากการที่ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่นิยมซื้ออาหารสำหรับการบริโภคจากผู้ขายที่เป็นมุสลิมด้วยกันเท่านั้น ซึ่งโดยปกติในละแวกที่มีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่มักจะมีพ่อค้ามุสลิมอยู่ด้วยเพื่อจำหน่ายอาหารประเภทต่างๆ รวมทั้งอาหารประเภทเนื้อสัตว์สำหรับมุสลิมโดยเฉพาะ ซึ่งตลาดที่มีอาหารสดนานาชนิด โดยเฉพาะอาหารประเภทเนื้อสัตว์สำหรับมุสลิมจำหน่ายที่สำคัญ ได้แก่ ตลาดพระโขนง ตลาดมีนบุรี ตลาดบางกะปิ ตลาดหนองจอก ตลาดวงเวียนใหญ่ เป็นต้น ตลาดสดดังกล่าวจึงเป็นแหล่งซื้อขายอาหารที่สำคัญของชาวไทยมุสลิมซึ่งอาศัยอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง

จากการศึกษาพบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ร้อยละ 67.1 มีความเคร่งครัดต่อการบริโภคอาหารมากรองลงมาร้อยละ 30.0 มีความเคร่งครัดต่อการบริโภคอาหารในระดับปานกลาง และที่เหลือเพียงร้อยละ 2.9 มีความเคร่งครัดน้อย พบว่าส่วนใหญ่ ร้อยละ 72.9 นิยมซื้ออาหารจากผู้ขายที่เป็นมุสลิม และที่เหลือเป็นกลุ่มที่นิยมซื้ออาหารจากผู้ขายทั้งไทยพุทธและมุสลิม จำนวนร้อยละ 27.1

ส่วนในการซื้อหาอาหารสำเร็จรูปนั้น พบว่า ชาวไทยมุสลิมมากกว่าครึ่งหนึ่ง มีร้อยละ 51.4 นิยมปรุงอาหารบริโภคเองภายในครัวเรือนของตนเอง โดยให้เหตุผลว่า การปรุงอาหารบริโภคเองภายในครัวเรือนนั้น ทำให้เกิดความรู้สึกมั่นใจหลายประการด้วยกัน เช่น ในเรื่องของความสะอาด ทั้งยังเป็นการประหยัดรายจ่ายลงได้มาก และเหตุผลที่สำคัญคือสามารถที่จะมั่นใจได้ว่าอาหารนั้นเป็นอาหารที่มีการเลือกใช้วัตถุดิบและถูกปรุงขึ้นอย่างถูกต้องตามหลักการและขั้นตอนของอิสลาม รองลงมาเป็นการซื้ออาหารปรุงสำเร็จจากร้านค้าภายในชุมชนร้อยละ 30.0 ส่วนที่เหลือเป็นการซื้ออาหารปรุงสำเร็จจากร้านค้านอกชุมชนอีกร้อยละ 18.6 จากข้อมูลดังกล่าวเป็นที่น่าสังเกตว่า แม้ปัจจุบันจะมีร้านอาหารที่จำหน่ายอาหารมุสลิมใหญ่ๆ หลายแห่งและมีการคมนาคมสะดวก เช่น ย่านนานา-สุขุมวิท ย่านสุรวงศ์-สีลม ย่านเฉลิมกรุง ย่านบางลำภู และสี่แยกบ้านแขก เป็นต้น แต่ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การเลือกซื้อหาอาหารประเภทที่ปรุงสำเร็จมาบริโภค จะใช้เป็นทางเลือกเฉพาะกรณีที่ทำเป็นรีบด่วนเท่านั้น ส่วนในด้านสินค้าเครื่องใช้อุปโภคบริโภค ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเห็นว่า ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องซื้อจากภายในชุมชนเดียวกัน จากการศึกษพบว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 88.6 จะซื้อหาสินค้าเครื่องใช้อุปโภคบริโภคจากชุมชนภายนอกเป็นสำคัญ และที่เหลือเป็นการซื้อจากภายในชุมชน ซึ่งเพียงร้อยละ 11.4 เท่านั้น

กล่าวได้ว่า ชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่มีความเคร่งครัดต่อหลักการของศาสนาอิสลามในระดับสูง ซึ่งความเคร่งครัดในหลักการและข้อกำหนดทางศาสนาของชาวไทยมุสลิมส่วนใหญ่ ช่อมแสดงให้เห็นถึงการปฏิบัติตามบทบัญญัติของคัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งเป็นเสมือนธรรมนูญแห่งการดำเนินชีวิตของมุสลิมทั้งหลาย จึงเป็นสิ่งยืนยันให้ทราบถึงความสำคัญของศาสนาอิสลามที่มีต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทยมุสลิม

ตารางที่ 26 ความเคร่งครัดต่อการบริโภคอาหาร

ความเคร่งครัดต่อการบริโภค	จำนวน	ร้อยละ
เคร่งมาก	47	67.1
เคร่งปานกลาง	21	30.0
เคร่งน้อย	2	2.9
รวม	70	100.0

ตารางที่ 27 การซื้ออาหารจากผู้ขาย

การซื้ออาหารจากผู้ขาย	จำนวน	ร้อยละ
มุสลิมเป็นส่วนใหญ่	51	72.9
ไทยพุทธเป็นส่วนใหญ่	-	-
ทั้งไทยพุทธและมุสลิม	19	27.1
รวม	70	100.0

ตารางที่ 28 การซื้ออาหารปรุงสำเร็จ

การซื้ออาหารปรุงสำเร็จ	จำนวน	ร้อยละ
ในชุมชน	21	30.0
นอกชุมชน	13	18.6
ปรุงเอง	36	51.4
รวม	70	100.0

ตารางที่ 29 การซื้อสิ่งของเครื่องใช้

การซื้อสิ่งของเครื่องใช้	จำนวน	ร้อยละ
ในชุมชน	8	11.4
นอกชุมชน	62	88.6
รวม	70	100.0